

LBRIS

We know
books

SCHILLER ȘI CLASICISMUL

Frumosul, arta și educația

Alessandro Digiorgio

LITERA

București

CUPRINS

Introducere	7
Între poezie și filosofie	13
Perioada de tinerețe și medicul filosof	14
Alegerea poeziei	20
<i>Odă bucuriei</i>	21
Perioada de maturitate și studiul filosofic	28
Ultimii ani	35
Antropologie estetică. Frumusețe și grație, sublim și demnitate	39
Problema frumosului	39
Grație și demnitate	52
<i>Despre grație și demnitate</i>	63
Educația estetică a omului	71
Epoca modernă și omul scindat	74
<i>Idealul și viața</i>	83
Omul grec și arta	86
<i>Despre educația estetică a omului (1)</i>	87
Impulsurile și jocul	96
<i>Despre educația estetică a omului (2)</i>	103

Naivul și sentimentalul	107
Naivul	108
Sentimentalul	115
<i>Despre poezia naivă și sentimentală</i>	117
Arta și umanitatea	121
<i>Bibliografie și principalele opere</i>	135
<i>Cronologie</i>	138
<i>Indice de nume</i>	142

Între poezie și filosofie

Oricum ar fi, tot ce făcea Schiller îi depășea cu mult pe moderni; chiar și când își tăia unghiile, era cu mult superior acestor domni.

Astfel povestea nimeni altul decât Goethe în cadrul unui colocviu din 17 ianuarie 1827, după douăzeci de ani de la moartea prietenului său. Și în ziua următoare, în aceeași serie de dialoguri, strecoară o observație foarte precisă despre opera schilleriană:

Întreaga operă a lui Schiller [...] e stăpânită de ideea de *libertate* și, pe măsură ce Schiller își desăvârșea cultura, schimbându-se, și ideea de libertate lua la el altă înfățișare. În tinerețea sa, îl preocupa libertatea fizică, și lucrul acesta îl vedem și în scrierile sale; pe când mai târziu a venit la rând libertatea ideală.⁸

Johann Peter Eckermann, în cartea sa *Conversații cu Goethe*, pe care Nietzsche o va considera drept „cea mai bună carte

⁸ J. P. Eckermann, *Conversații cu Goethe*, trad. Lazăr Iliescu, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965, p. 214

germană care există”⁹, citează în acest sens cuvintele lui Goethe, cel care recunoștea la Schiller atât talentul poetic deosebit, în mod limpede, cât și o ageră profunzime a gândirii, care știa să confere abilităților sale artistice un conținut filosofic remarcabil. Și nimic nu îl definește mai bine pe Schiller decât această alianță, atât de specific germană, între literatură și filosofie. Ar fi imposibil să luăm în considerare posibilitatea de a oferi o imagine de ansamblu a celor două domenii. Gândirea sa este atât de stratificată încât nu poate fi cercetată decât cu calmul cuvenit, iar opera sa poetică, așa de renumită încât nu ne putem limita la câteva referințe, generate probabil de reflecțiile intelectuale. Astfel, de vreme ce ne dorim să-l prezentăm în aceste pagini pe Schiller filosoful, modalitatea prin care considerăm că ar fi cel mai corect și potrivit ar fi să așezăm înaintea analizei filosofiei sale un capitol dedicat biografiei, în care să fie examinată cel puțin experiența personală a lui Schiller, cea care l-a determinat să treacă de la dramaturgie la critica estetică, pentru ca apoi să revină la scrierile literare.

Perioada de tinerețe și medicul filosof

În 1722, când Schiller nu împlinise încă 14 ani, a fost publicată o carte care avea să aibă un impact special în viața culturală germană a acelor ani. Este vorba despre *Anthropologie für Aerzte und Weltweise* (*Antropologie pentru medici și filosofi*), scrisă de Ernst Platner, profesor de medicină, fiziologie, filosofie și

⁹ F. Nietzsche, *Omenesc, prea omenesc; o carte pentru spiritele libere*. În: *Opere complete*, vol. III, Editura Hestia, 2000, trad. în limba română de Simion Dănilă, p. 404

estetică la Universitatea din Leipzig.¹⁰ 1722 a fost, de asemenea, anul în care tânărul Goethe, animat încă de pasiunile mișcării literare *Sturm und Drang*, începea să scrie *Faust*, capodopera sa, care însă nu avea să vadă lumina tiparului în formă definitivă decât 60 de ani după aceea, în 1832. Chiar înainte de a se bucura de fama pe care avea să i-o aducă doi ani după aceea *Werther*, Goethe se pregătea să schițeze portretul omului de știință și umanistului care, făcând pact cu diavolul, voia să pătrundă secretele cele mai profunde ale naturii. Și, în felul acesta, ideea lui Platner, preocupat de proiectul de a uni profilul medicului și al filosofului într-o singură persoană, a trecut în literatură datorită celui mai genial receptor al vieții culturale din acei ani, care nu degeaba a dat numele unei întregi epoci: *Goethezeit*, „epoca lui Goethe“.

Cum spuneam, în acea perioadă, Schiller era un tânăr elev la școala gimnazială din Stuttgart. În anul următor se înscrie la academia militară din respectivul oraș, la Karlsschule, care va avea o influență majoră asupra formării sale.

Schiller s-a născut în 1759, la Marbach, oraș situat pe malul râului Neckar, ce leagă Freiburg, Tübingen, Stuttgart și Heidelberg și se varsă în Rin. Tatăl său era medic militar și ofițer al armatei ducelui de Württemberg, căsătorit cu Elisabetha Dorothea Kodweiss. La vârsta de doar șapte ani, se mută împreună cu familia la reședința ducelui din micul oraș Ludwigsburg, în apropierea Stuttgartului, unde tatăl său își continuă cariera militară. În acei ani, Schiller participă pentru prima oară la reprezentații teatrale și, în scurt timp, avea să se arate foarte interesat de spectacolele de teatru. Ne putem imagina un Goethe

¹⁰ E. Platner, *Anthropologia für Ärzte und Weltweisen* (Antropologie pentru medici și filosofi), Leipzig, 1772 (reeditată în facsimil, Hildesheim, 1998)

inspirat de această pasiune din copilărie a prietenului său atunci când creează portretul tânărului Wilhelm Meister, care era vrăjit de spectacolul de marionete și de magia teatrului.¹¹ Schiller se înscrie la școala gimnazială, unde studiază limbi clasice și unde cercetează în profunzime teme literare. La acea școală, se împrietenește cu Friedrich Wilhelm von Hoven, care avea să urmeze cariera medicală, o dovadă în plus a importanței date artei corpului uman, de care Schiller va fi interesat de-a lungul vieții. Fără îndoială, pasul decisiv în biografia sa îl face în momentul în care trebuie să aleagă instituția de învățământ superior. Mai trebuie să amintim că, în timpul studiilor gimnaziale, Schiller este preocupat, în mod special, de studiul teologiei. Au fost câțiva ani în care această disciplină, căreia i se acorda o atenție deosebită, mai cu seamă în Germania, a cunoscut o perioadă prosperă. Moses Mendelssohn și Gotthold Ephraim Lessing au meditat asupra importanței religiei în contextul educației poporului. La finalul aceluia deceniu, Lessing finaliza scrierea cărții *Nathan înțeleptul* (1779). În această operă, a cărei acțiune se petrece în Ierusalim, în epoca cruciadelor, autorul proiectează concilierea celor trei religii monoteiste, bazate, în definitiv, pe spiritul adevărului și armoniei, similar celor trei. Cruciatul, sultanul Saladin, și judecătorul (mai precis, Nathan) găsesc un acord care, sub îndemnul iluminist, dă naștere unei singure idei de religiozitate.

Au fost, de asemenea, câțiva ani în care se resimțea, în mod intens, influența unei opere care avusese o extraordinară diseminare în a doua parte a secolului al XVIII-lea: *Betrachtung über Bestimmung des Menschen* (*Considerații asupra destinului omului*,

¹¹ J.W. Goethe, *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, trad. în limba română de Valeria Sadoveanu, 1972, p. 10

de Johann Joachim Spalding, n.tr.), datând din 1748, dar reeditată cu o frecvență incredibilă în deceniile următoare. Conținutul operei, ce rezona cu doctrina pietismului, larg răspândit la acea vreme, făcea referire la ideea unei concepții intrinseci religiei. Interioritatea ființei umane părea, prin urmare, să fie punctul central în care trebuiau căutate înseși esența religiozității și valoarea umanității, în ansamblul lor. Schiller, absorbit din plin de spiritul epocii, decide să studieze teologia. În ciuda voinței sale, la insistențele lui Karl Eugen, ducele de Württemberg, alege în cele din urmă Facultatea de Jurisprudență. Astfel, Schiller se înscrie, într-un final, la Karlsschule din Stuttgart, unde începe să studieze dreptul. Totuși, după mai puțin de un an, în 1775, renaște în el pasiunea pentru studierea ființei umane, de la care se îndepărtase în sens religios. Reușește, astfel, să schimbe facultatea și să se dedice studiului medicinei. Așa cum am văzut, medicina nu a fost nicidecum o alegere întâmplătoare. De altfel, în acele vremuri, în Germania își făcea apariția, într-un mod fulminant, o altă disciplină, alături de religie: antropologia, înțeleasă, în mod special, ca antropologie medicală; iar numele lui Platner va fi, în această privință, esențial.¹²

La Facultatea de Medicină, Schiller ia contact cu cercetarea academică a filosofiei, care însoțea adesea, în acea perioadă, pregătirea fiziologică de înaltă ținută. Sub îndrumarea lui Friedrich Abel, profesorul său de filosofie, Schiller aprofundează lectura operelor lui Shakespeare și Rousseau, pe lângă pregătirea, cu multă migală, a lucrării de diplomă. În 1779, a prezentat pentru prima oară, în fața comisiei, teza sa, care a fost, din păcate,

¹² Despre antropologia tânărului Schiller și, în general, despre gândirea sa filosofică, consultați minunata carte a lui G. Pinna, *Introduzione a Schiller*, Roma-Bari, 2012, pentru temele discutate, pp. 6–10.

respinsă. Merită subliniat titlul lucrării *Philosophie der Physiologie* (*Filosofia fiziologiei*). Se poate observa tensiunea care îl preocupă deja pe Schiller, în acei ani ai tinereții: aceea de cercetare temeinică a unei concepții filosofice a corpului uman. În acea epocă, știința continua să încerce să soluționeze, cu mari eforturi, problemele pe care le ridicase filosofia lui Descartes: cele legate de interacțiunea între o parte psihică, rațională și spirituală a omului și componenta fizică, extinsă și corporală. *Philosophie der Physiologie* a lui Schiller lua în considerare tocmai aceste probleme. După respingerea primei sale teze din motive că era extrem de curajoasă, propune o altă teză în următorul an, care va fi acceptată, având titlul *Über den Zusammenhang der tierischen Natur des Menschen mit seiner geistigen* (*Despre legătura dintre natura animalică a omului și natura lui spirituală*). Centrul reflecției și studiului tânărului Schiller se concentrează aici în jurul problemei unificării: unificarea omului, dobândirea omogenității, înțelegerea modului în care ființa umană poate fi considerată o ființă completă. Pe tot parcursul perioadei pe care o petrece la academia militară, Schiller scrie o lucrare pe care nu avea s-o publice decât după câțiva ani: *Philosophische Briefe. Teosophie des Julius* (*Scrisori filosofice. Teosofia lui Julius*), în care ideile adoptă o dimensiune corespunzătoare filosofiei și sunt completate de interesul său mereu latent pentru teologie. În descrierea relației dintre ființa umană și Dumnezeu, Schiller scrie:

Armonia, adevărul, ordinea, frumusețea, perfecțiunea îmi trezesc bucurie, pentru că mă transpun în starea activă a creatorului lor, a posesorului lor, pentru că îmi dezvăluie prezența unei Ființe raționale și sensibile și îmi dau ocazia să intuiesc afinitatea mea cu acea Ființă.¹³

¹³ F. Schiller, *Philosophische Briefe* (*Scrisori filosofice*), în: *Thalia*, II, 1786, p. 115.

În Schiller se naște, în mod evident, o nouă pasiune, cea care îl va face faimos: pasiunea pentru literatură. De fapt, înainte de a-și susține lucrarea de diplomă în cadrul academiei militare, Schiller începe să scrie prima sa operă: *Hoții*, pe care, în cele din urmă, o va publica pe cont propriu, în 1781. Anul următor, drama este deja pusă în scenă la teatrul din Mannheim, cu un incredibil succes la public.

Cronicile, urmând în mod probabil tendința exagerării convenționale, vorbeau despre femei care leșinau în timpul spectacolului și despre participanți care se îmbrățișau emoționați. Cert este că Schiller însuși a fost foarte impresionat de reacția publicului, în pofida faptului că a fost nevoit să asiste incognito la spectacol, dat fiind statutul său de militar.

Drama este o alegorie amplă a pasiunilor revoluționare. Hoții sunt un grup de proscriși al căror șef, Karl Moor, este nimeni altul decât nobilul detronat de diabolicul său frate. Fără a intra prea mult în detalii, opera gravitează în jurul dorinței lui Karl și a tovarășilor săi de a revoluționa, prin intermediul violenței, instituțiile politice și religioase ale unei lumi pe care ei o considerau nedrepte. Așa cum s-a observat¹⁴, acest avânt revoluționar și antiinstituțional era o trăsătură specifică tinerilor germani din acea generație. Regimul încă feudal transforma Germania într-o țară înapoiată și provincială, iar noile generații își propuneau să distrugă acel regim care li se părea anacronic. Astfel se explică succesul imens al *Hoților*, fără a subestima talentul poetic incontestabil al autorului.

¹⁴ T. Pinkard, *German Philosophy 1760–1860: The Legacy of Idealism (Filosofia germană 1760–1860: moștenirea idealismului)*, Cambridge University Press, 2002, p. 14.

Alegerea poeziei

Datorită acestor realizări, începe să se contureze cariera lui Schiller ca dramaturg și poet. Autorul ajunge să fie unul dintre cei mai apreciați scriitori germani din toate epocile. Ca militar, avea o libertate de mișcare limitată și deseori trebuia să călătorească incognito. Așa se face că, ajuns din nou în orașul Mannheim, în 1782, unde se afla la un teatru important, este arestat. Cu toate acestea, odată eliberat, îi este tot mai clară vocația sa poetică și, în special, idealurile de natură revoluționară. Din acest motiv, ducele care îl primise în armata sa îi interzice să publice alte lucrări decât cele cu tematică medicală. Dar profesiunea medicală, în pofida faptului că studiul corpului îi fusese atât de folositor, nu-l satisfăcea, astfel încât decide să-și urmeze, în mod limpede, pasiunea literară. Fuge din armată și se refugiază din nou, la Mannheim, unde găsește, în cele din urmă, ajutorul unei doamne, Henriette von Wolzogen, care avea să fie, până la sfârșitul vieții sale, prietena și ocrotitoarea sa.

Prin urmare, Schiller se stabilește în Mannheim, cu un contract care va dura până în 1784. Începe să lucreze la două dintre piesele care îl vor afirma ca autor, *Conjurația lui Fiesco* și *Don Carlos*, dar, mai presus de toate, începe schimbul epistolar cu Christian Gottfried Körner, cu care va corespunda până la sfârșitul vieții. Călătorește mult prin Germania și, în timp ce publică primul act din *Don Carlos*, acceptă invitația lui Körner de a merge la Dresda și ajunge să-l cunoască, în sfârșit, în persoană. În onoarea acestei întâlniri și a afinității pe care o percepe între ei, Schiller scrie un poem, pe care îl publică mai târziu în revista *Thalia*, pe care el însuși o conducea. Un poem ce va fi transpus, mai târziu, în muzică de Beethoven și care va fi ales imn al Uniunii Europene: *Odă bucuriei*.

Odă bucuriei

O, divină bucurie,
Ce purcezi din Elizeu,
Un îndemn ceresc ne-mbie
Înspre sanctuarul tău!
Vraja ta unește toate,
Tot ce lumea-a despărțit;
Om cu om devine frate
Sub aripa-ți îmblânzit.
Cei ce-au dobândit vreodată
Un prieten iubitor,
Cei ce-s îndrăgiți de-o fată,
Bucuria e a lor.
Să-ai măcar de-un suflet parte
Lângă tine, pe pământ!
Dacă nu, te du departe
Dintre noi, umil, plângând!
Sorb nectar de bucurie
Din natură buni și răi,
Larg deschisă să le fie
Înfloritele ei căi.
Vin și dragoste ne-mparte,
Buni prieteni, sărutări,
Îngerii de cer au parte,
Viermele de desfătări.
Bucuroși, cum zboară sorii
Peste-al cerurilor arc,
Mergeți, frați, pe drumul larg,
Mândri ca biruitorii.

Thalia.

Heroldsgesellen

von

Schiller.

Erster Band

welcher das I. bis IV. Heft enthält.

Leipzig,

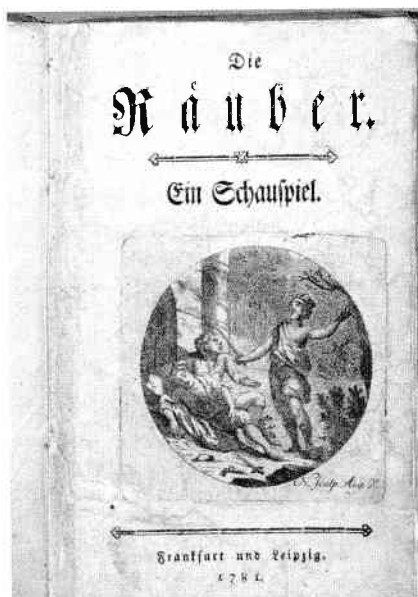
bey Georg Joachim Göschen.

1787.

Coperta revistei *Thalia*, condusă
de Schiller, în care a fost publicată
Odă bucuriei.

Să-ncheiem strâns legământul!
Întru jurământ să bem!
Peste aștri, Cel-suprem
Cetluiască-ne cuvântul!

(traducere în limba română
de J. Cassian Mătășaru)

Pagina de titlu a primei ediții
 a piesei *Hoții* (1781)

Acei ani au fost esențiali în viața lui Schiller. A continuat să scrie drame și poezii, în timp ce lirica lui se orienta tot mai mult spre teme istorice. Problema în jurul căreia gravita scriitura sa se îndrepta, în mod categoric, spre ideea de libertate. În 1787 termină de scris *Don Carlos* și călătorește la Weimar, unde îi întâlnește pe filosofii Johann Gottfried Herder și Karl Leonhard Reinhold, cu care va iniția o intensă dezbatere pe marginea operei filosofice a lui Immanuel Kant, care - începând din acel moment - va deveni pentru Schiller un punct

de referință indispensabil. Vom vedea aceste aspecte mai târziu, analizând scrierile sale strict teoretice.

În opera *Don Carlos*, Schiller relatează un episod petrecut în secolul al XVI-lea și care, de atunci, a căpătat un caracter legendar și aproape mitologic.

César Vichard de Saint-Réal, abate și istoric francez din secolul al XVII-lea, a fost primul care a relatat povestea în forma cunoscută mai apoi publicului larg. Povestea este o piesă clasică din seria tematicilor baroce. Tânărul Carlos, fiul despotului Filip al II-lea, este logodit cu Elisabeta de Valois. Cu toate acestea, din motive politice și strategice, Filip al II-lea decide să se căsătorească el însuși cu tânăra, de care Carlos, între timp, se îndrăgostise și care i se cuvenea. Situația se finalizează cu moartea celor doi,